

ÚVAHA O XIV. MEDZINÁRODNOM FILOZOFICKOM KONGRESE

V dňoch 2.—9. septembra t. r. sa konal vo Viedni v poradí už XIV. Medzinárodný filozofický kongres. Pretože z geografického hľadiska Viedeň leží viac-menej v centre „východného“ a „západného“ sveta, v centre Európy, dalo sa očakávať, že čo do účasti bude toto podujatie doteraz najväčšie v histórii Medzinárodných filozofických kongresov. Počet prihlásených tomu skutočne aj nasvedčoval. Pravda, tragické udalosti práve v oblasti Strednej Európy značne ovplyvnili ako účasť na kongrese, tak aj celkový jeho priebeh a vytvorili atmosféru, ktorá nepriala pôvodnému predsavzatiu: zasvätiť kongres filozofickému dialógu, ktorý by odrážal intelektuálnu klímu dnešných čias. Intelektuálna klíma prosperuje a pôsobí iba tam, kde platia argumenty rozumu a nie argumenty sily. Nie div, že u niektorých účastníkov bola príliš otrásená viera v možnosť rozumového dialógu, logickej, vedeckej argumentácie, že žila príliš silne tragickou súčasnosťou, aby sa jej prevažná časť referátov a diskusných príspevkov nezдалa príliš abstraktná, úniková, ba až bezvýznamná a banálna. Azda najneobvyklejšie musela na kongrese pôsobiť atmosféra medzi účastníkmi zo socialistických krajín, medzi marxistickými filozofmi. Namiesto vzájomnej konfrontácie myšlienok, solidarity, vzájomnej pomoci pri dialógoch, namiesto stískov rúk známych i menej známych, priateľov, bolo tu mlčanie, vzájomné vyhýbanie sa a neraz i nedostatok odvahy pozrieť sa do očí.

Nechajme teraz stranou skutočnosť, že sa XIV. Medzinárodný filozofický kongres konal za zvláštnych okolností a že sa to muselo odraziť v jeho celkovom priebehu a výsledkoch. Priebeh a výsledky kongresu možno totiž posudzovať aj z iných hľadísk; predovšetkým je to hľadisko reálneho významu takéhoto veľkého podujatia, a to či už pre rozvoj filozofického myslenia, reprezentáciu filozofie v jej špičkových trendoch a výsledkoch alebo pre posilňovanie stavovskej solidarity kooperácie a nadväzovania osobných kontaktov. Hľadajme teda odpoveď na nasledujúce tri otázky: 1. Ako posudzovať viedenský kongres z hľadiska rozvoja súčasného filozofického myslenia vo svete? 2. Ako ho posudzovať z hľadiska špičkovej reprezentácie? a 3. Čo viedenský kongres znamenal ako spoločenská udalosť, ako príležitosť pre hľadanie vzájomných kontaktov, spolupráce a vzájomného porozumenia?

V histórii medzinárodných filozofických kongresov zápasili dve koncepcie významu a poslania svetového snemovania filozofov. Podľa jednej kongres má byť prehliadkou dosiahnutých výsledkov vo všetkých filozofických disciplínach, vzájomnou prehliadkou síl súperiacich smerov, prúdov a škôl. Pohyb vo filozofickom myslení je meraný predovšetkým počtom referátov a účastníkov, diskusiou o čo najväčšom počte problémov, zahrnujúcich čo najširšiu oblasť filozofického bádania. Druhá koncepcia žiada pri usporiadaní medzinárodného filozofického kongresu uplatniť hľadisko užšieho tematického výberu problematiky, t. j. sústrediť pozornosť skôr na určité špecifické okruhy otázok a spoločným úsilím, kritickou oponentúrou prispieť k ich riešeniu. Lahko pobadať prednosti i nedostatky oboch koncepcií. Prednosťou prvej je snaha prezentovať filozofické myslenie súčasnosti v maximálne veľkom rozsahu, diferenciacii a zložitosti. Hlavným

nedostatkom je príliš veľký rozptyl, dôraz na kvantitu a reprezentáciu. Tento nedostatok spôsobil, že kongresy organizované v zmysle uvádzanej koncepcie sa postupne stávali skôr spoločenskou udalosťou ako pracovným fórom, ako podujatím slúžiacim rozvoju filozofického myslenia. Zdá sa, že v tomto nedostatku treba tiež hľadať jeden z dôvodov rastúceho nezájmu špičkových filozofov o medzinárodné filozofické kongresy. Prednosťou druhej koncepcie je snaha o maximálne sústredenie na vopred určený okruh otázok a ich riešenie, na výber reprezentácie podľa daného odborného záujmu. Nedostatkom je prílišná špecializácia, ktorej skôr vyhovujú medzinárodné kongresy úzko pracovne špecifikované a tematicky ohraničené a nie medzinárodné filozofické kongresy v pravom slova zmysle.

Snahy o presadenie tej-ktorej koncepcie sa prejavili aj pri organizovaní dvoch posledných medzinárodných kongresov. Spomínam ich preto, že som sa sám na nich zúčastnil a tak získal možnosť zaujať k nim osobný postoj. XIII. medzinárodný filozofický kongres sa konal v dňoch 7.—14. septembra 1963 v Mexico City. Myslím si, že v histórii filozofických kongresov zaujme miesto pre pokus nájst tretiu variantu, ktorá by sa vyhla nedostatkom a úskaliam dvoch uvádzaných koncepcií. Treba podotknúť, že už predchádzajúci XII. medzinárodný filozofický kongres v Benátkach (1958) bol čo do koncepcie určitým kompromisom tým, že hlavnú tematiku kongresu zúžil na tri okruhy problémov: *Človek a príroda; Sloboda a hodnota; Logika, jazyk a komunikácia*. Ich formulácie boli však také široké, že prakticky obsiahli celú filozofickú problematiku a tak zámer nevyšiel. Hovorilo sa príliš o mnohom, bez vnútornej návaznosti a zamerania. Jednotlivé referáty reprezentovali výlučne referenta a nie koncepčný zámer pôvodne dobre myslený, ale zle formulovaný.

Mexický kongres sústredil pozornosť na dve hlavné témy: *Problém človeka a Kritika našej doby*. Bola to skôr jedna téma s názvom: *Postavenie človeka v dnešnom období*. Dosvedčovali o tom hlavné referáty i diskusné príspevky, ktoré až na malé výnimky vnútorne obe témy spájali do centrálnej myšlienky filozofického uvažovania o postavení človeka v moderných podmienkach života. Takéto zameranie kongresu sa mimoriadne pozitívne prejavilo vo viacerých súvislostiach. Dosiahla sa „spoločná téma“ pre určitý okruh filozofických problémov, spájajúcich viaceré filozofické disciplíny. Súčasne voľba témy a dôraz na jej špecifičnosť umožňovali na jednej strane koncentráciu rokovania, na druhej strane otvárali možnosť kontaktu s mimofilozofickými vednými odborníkmi, ktoré orientujú výskum na človeka (či už ako prírodnú alebo spoločenskú bytosť), hlavne psychológia, sociálna psychológia, fyziológia, niektoré medicínske a antropologické vedné odbory. A tak popri príspevkoch s vyhranene filozofickým zameraním nechýbali ani príspevky, ktoré k určitým filozofickým záverom prichádzali z pozície spomenutých vedných odborov. Nesporne to prispelo ako k úrovni kongresu, tak aj k vzájomnej spolupráci filozofov s vedcami rôznej špecializácie. Voľba tematiky kongresového rokovania síce nútila špecifikovať obsah a zameranie jednotlivých príspevkov, súčasne však otvárala dosť široký priestor pre filozofov ktorejkoľvek špecializácie. Spôsobila to predovšetkým mimoriadna aktuálnosť zvolenej tematiky. Umožňovala, ba priamo vyžadovala konfrontáciu filozofie s realitou moderného života, človeka a spoločnosti, intelektuálnu a morálnu konfrontáciu filozofa, nech je jeho odborný záujem akýkoľvek, so situáciou, v ktorej treba bojovať za záchranu podmienok ľudského života. V tomto zmysle bol kongres demonštráciou filozofov angažujúcich sa za humanizmus, progres, demokraciu a za medzinárodné dorozumenie. Konečne dôrazom na problematiku človeka kongres umožnil v maximálnej miere prezentovať výsledky bádania v postupne sa formujúcej filozofickej disciplíne — filozofickej antropológii. Možno povedať, že sa stal významným medzníkom v krátkej histórii rozvoja tejto filozofickej disciplíny, a to

hlavne demonštráciou jej veľkého významu ako pre ďalší rozvoj filozofie, tak i pre jej spoločenský dosah. Nemožno nespomenúť, že kongres dal významný podnet pre záujem o filozoficko-antropologickú problematiku aj u nás a v iných socialistických krajinách.

Aby kongres splnil požiadavku skutočne svetového snemovania filozofov, umožnil hovoriť ku všetkým filozofickým otázkam. Popri hlavnom rokovaní k hlavným témam totiž každé odopoludnie pridali čítanie tzv. voľných príspevkov. Tematicky ich zoradili do 11 skupín: 1. logika a filozofia jazyka, 2. teória vedomia a všeobecnej vedy. 3. filozofia exaktných a prírodných vied, 4. sociálna filozofia, filozofia kultúry a histórie, 5. právna a politická filozofia, 6. etika a problémy slobody, 7. axiológia, 8. filozofická antropológia, 9. estetika a filozofia umenia, 10. metafyzika, filozofia náboženstva a všeobecná filozofia, 11. dejiny filozofie. Okrem toho, aby náplň kongresu bola čo najpestrejšia, zorganizoval Medzinárodný inštitút filozofie 5 sympózií, ktoré sa konali vo večerných hodinách s touto tematikou: 1. Filozofická argumentácia, 2. Husserlov pojem „Lebenswelt“, 3. Prirodzené práva a axiológia, 4. Všeobecné a špecifické hodnoty, 5. Informácia a komunikácia.

Azda naša zmienka o XIII. medzinárodnom filozofickom kongrese v Mexiku bola pridlhá. Má nám však pomôcť pri hodnotení koncepcie i celkového priebehu nedávneho filozofického kongresu vo Viedni. A pretože naša úvaha sa orientuje na otázku koncepcie medzinárodných filozofických kongresov vôbec, má nám priblížiť aj autorovu vlastnú predstavu o význame a poslaní takýchto podujatí najmä ohľadne budúcnosti.

Rozhodnutie usporiadať XIV. medzinárodný filozofický kongres vo Viedni nebolo náhodné. Počítalo sa s maximálnou účasťou filozofov zo všetkých kontinentov a počítalo sa s veľkou filozofickou iniciatívou a aktivitou filozofov zo socialistických krajín. Nebyť augustových udalostí v ČSSR, tieto predpoklady by sa boli celkom určite splnili. Počet prihlásených účastníkov z jednotlivých socialistických krajín prezrádza, že sa organizovala skutočne masová účasť, doteraz na filozofických kongresoch nezvyklá. Zo Sovietskeho zväzu sa zaregistrovalo 141, z ČSSR 92, z Bulharska 40, NDR 36, Poľska 53, Rumunska 42, Maďarska 22, Juhoslávie 16, spolu teda 502 účastníkov. Okrem toho, čo je azda ešte závažnejšie, predpokladalo sa, že kongres ukáže, v akej miere pokročil proces destalinizácie a uvoľnil tvorivé sily marxistických filozofov. Filozofická aktivita, v niektorých socialistických krajinách veľmi výrazná, sľubovala možnosť zaujímavého dialógu, dokonca i možnosť novej iniciatívy, ktorou by marxistická filozofia mohla podstatne zasiahnuť do rozvoja modernej filozofie.

Pri určovaní celkovej koncepcie kongresu bolo treba za daných okolností vziať do úvahy tieto faktory: faktor, ktorý rozhodol o úspechu predchádzajúcich kongresov v Mexico City, faktor úspešne sa rozvíjajúceho dialógu predovšetkým medzi marxistickými filozofmi a filozofmi rôznych prúdov a filozofických škôl, faktor narastajúcej aktivity a iniciatívy, nového obrodného procesu v marxistickej filozofii. Možno povedať, že sa priamo ponúkala tematika, ktorá by z kongresu mohla urobiť mimoriadne významnú udalosť súčasnej doby, ktorá by koncentrovala tvorivé filozofické myslenie do dialógu o problémoch, ktoré sú dnes spoločné všetkým súperiacim filozofiám. Kto sleduje západnú filozofickú tvorbu alebo má kontakty s jej predstaviteľmi, vie, aký je dnes záujem o marxistickú filozofiu, otvárajúcu sa dialógu, zbavujúcu sa tradičného schematizmu, uzavretosti a stalinských deformácií. Na druhej strane my sami najlepšie vieme, aká je sila a dosah práve takejto marxistickej filozofie a čo nám sľubuje dialóg s nemarxistickou filozofiou.

Organizátori viedenského kongresu skutočne vynaložili veľa úsilia, aby bol kongres organizačne čo najlepšie pripravený. Menej starostlivosti sa venovalo úvahám o jeho

konceptii: mechanicky sa prevzala šablóna, ktorá kladie prvoradá dŕaz na spoločenskú reprezentáciu, kvantitu referátov a ktorá zahŕňa každý integrujúci faktor sieťou množstva reči o veľkom množstve problémov.

Kongresové rokovanie rozdelili na tri časti: prvú časť tvorili plenárne schôdze, druhú kolokviá, tretiu časť sekcie. *Plenárne zasadnutia*: konali sa každý deň dopoludnia a venovali sa vcelku piatim tematickým okruhom problémov: 1. Duch, svet a dejiny. 2. Sloboda: zodpovednosť a rozhodovanie, 3. Jazyk: sémantika a hermeneutika, 4. Filozofia a ideológia, 5. Filozofia a prírodné vedy. Na zasadnutiach odznali tri až štyri hlavné referáty, po ktorých nasledovalo čítanie diskusných príspevkov. Pre zaujímavosť uvádzame názvy hlavných referátov (možno sa s nimi zoznámiť v Aktoch XIV. medzinárodného filozofického kongresu, ktoré vyšli knižne). 1. téma: K. Gueroult (Francúzsko) *Postuláty filozofie dejín*, A. Guzzo (Itália) *Svet a duch*, K. Popper (Veľká Británia) *K teórii objektívneho ducha*. 2. téma: W. K. Frankena (USA) *Sloboda: zodpovednosť a rozhodovanie*, P. Ricoeur (Francúzsko) *Sloboda, zodpovednosť, rozhodovanie*, S. Strasser (Holandsko) *Konečná sloboda*. 3. téma: J. D. Garcia Bacca (Venezuela) *Ekonometria a ideometria*, P. V. Kopnin (SSSR) *Analýza jazyka ako logicko-epistemologický problém*, A. Schaff (Poľsko) *Jazyk, myslenie, konanie*. 4. téma: G. Mende (NDR) *Filozofia a ideológia*, V. M. Mshvenieradze (SSSR) *Ideológia a filozofia*, J. Sommerville (USA) *Filozofia, Ideológia a súčasný marxizmus*. 5. téma: A. J. Ayer (V. Británia) *Filozofia a vedecká metóda*, A. V. Ambarcumjan (SSSR) *Súčasná prírodné vedy a filozofia*, F. Gonseth (Švajčiarsko) *Otvorená filozofia*.

Kolokviá: 1. téma: *Marx a súčasná filozofia* sa členila na tri skupiny a) *Dejiny vzniku marxizmu: Hegel a Marx* Úvodné referáty: T. I. Ojzerman *Hegel, Marx a súčasnosť*, G. Stichler (NDR) *K pojmu individuality u Hegela a Marxa*, b) *Veda a ideológia u Marxa*. Úvodné referáty: H. S. Batišev (SSSR) *Primárne a sekundárne aspekty odcudzenia v Marxovej filozofii*, R. Cirell-Czerna (Brazília) *O marxistickej dejinnosti*, c) *Marxov humanizmus*. Úvodné referáty: M. B. Mitin (SSSR) *Marxistická filozofia reálneho humanizmu a jej význam v súčasnej dobe*, G. V. Kline (USA) *Bol' Marx etickým humanistom?* 2. téma: *Brentano, filozofická psychológia a fenomenologické hnutie*. Úvodné referáty: L. Landgrebe (Nemecká spolková republika) *Problém fenomenologickej psychológie u Husserla*, R. Chrisholm (USA) *Brentanova deskriptívna psychológia*, J. Patočka (ČSSR) *Kritika psychologického objektivismu a problém fenomenologickej psychológie u Sartra a Merleau Pontyho*, 3. téma: *Wittgenstein, Viedenský krúžok a analytická filozofia*. Úvodné referáty: D. Keyt (USA) *Wittgenstein, Viedenský krúžok a presné pojmy*, B. Wolniewicz (Poľsko), *Wittgenstein a Carnap: možnosti pravdy a opisy stavov*; 4. téma: *Deontická logika a jej význam pre etiku a právo*. Referáty: G. H. von Wright (Fínsko) *Deontická logika a ontológia noriem*, A. R. Anderson (USA) *Nové pole opozície*, G. Kalinowski (Francúzsko) *Deontická logika a jej význam pre morálku a právo*, A. N. Prior (V. Británia), *Imperatívy a pravda*. O. Weinberg (ČSSR) *Normatívna logika a teória práva*. 5. téma: *Význam syntézy v integratívnom myslení so zreteľom na holistické štruktúry*. Úvodné referáty: L. Gabriel (Rakúsko) *Vzťah syntézy a analýzy v integratívnom myslení*, A. Roze (USA) *Vývoj a diferenciacia v holistickom myslení*, L. Bertalanffy (Kanada) *Teória všeobecných systémov ako integrujúci faktor v súčasnej vede*. 6. téma: *Kybernetika a filozofia technických vied*. Úvodné referáty: A. Adam (Rakúsko) *Filozofia techniky*, H. Grenievski (Poľsko) *Základné pojmy kybernetiky*, I. Zieleniewski (Poľsko) *Prečo iba „kybernetika a technické vedy?“*, 7. téma: *O čase*. Úvodné referáty: F. Gonseth (Švajčiarsko) *Čas a syntax jazyka*, G. J. Whitrow (V. Británia) *Čas a matematika*, Costa de Beauregard (Francúzsko) *Čas a teória*, M. Bunge (V. Británia) *Fyzika a metafyzika*

času, 8. téma: *Povaha človeka a problém mieru*. Úvodné referáty: P. N. Fedosejev (SSR) *Humanizmus a mier*, E. Keliner (Nemecká spolková republika) *Evolúcia a revolúcia spoločnosti*.

Sekcie: Rokovanie v sekciách sa sústredilo v 13 sekciách. Pretože každá sekcia mala ďalšie 2—5 podskupiny so špecifickou problematikou, nebudem pre nedostatok miesta uvádzať názvy úvodných referátov a spomeniem len názvy tém 1. sekcia: *Logika* (podskupiny: *Sémantická analýza a epistemologické problémy*, *Všeobecné logické problémy*, *Špeciálne logické problémy*, *Logika definícií a pojmov*.) 2. sekcia: *Teória poznania a veda* (*Všeobecná teória poznania*, *Teória vedy a základný výskum*, *Fenomenologické, psychologické a pragmatické aspekty*, *Epistemológia a prírodné vedy*, *Dejiny a teória poznania a vedy*, *interpretácie iných filozofov*.) 3. Sekcia: *Filozofia jazyka* (*Základné atázky linguistickej filozofie*, *Materiálové problémy a filozofia jazyka*, *Sémantické a syntaktické problémy filozofie jazyka*.) 4. Sekcia: *Ontológia a metafyzika* (*Všeobecné problémy metafyziky*, *Metafyzika a dejiny*, *Problém bytia*, *Problém transcendentálna*, *Metafyzika a analytická filozofia*.) 5. Sekcia: *Etika a filozofia hodnôt* (*Hodnota a slobo*, *Etika a spoločnosť*, *„Je“ a „malo by byť“*, *Lingvistika etiky*, *Materiálna etika*.) 6. Sekcia: *Estetika a filozofia umenia* (*Historické aspekty*, *Podstata a hodnota umeleckého diela*, *Genéza a spoločenský dosah*, *Problémy kritiky*) 7. Sekcia: *Prírodná filozofia* (*Čo je prírodná filozofia*, *Filozofické otázky kvantovej teórie*, *Problémy priestoru a času*, *Filozofia organického sveta*.) 8. Sekcia: *Filozofia kultúry*. (*Aktuálne problémy filozofie kultúry*, *Teoretické a historické základy kultúry*, *Problém hodnoty vo filozofii kultúry*, *Sociologické a antropologické aspekty vo filozofii kultúry*.) 9. Sekcia: *Filozofia dejín* (*Problém zmyslu a štruktúry v dejinách*, *Facticita a zákon v dejinách*, *Forma a obsah historickej interpretácie*.) 10. Sekcia: *Filozofická antropológia* (*Problém individuality*, *Sociálno-antropologické a metafyzické problémy*, *Problémy humanity*, *Špeciálne epistemologické problémy*, *„Ja“ a svet z fenomenologického a historického zreteľa*.) 11. Sekcia: *Filozofia práva, sociálna filozofia a filozofia politiky*. (*Problémy právnych konštrukcií*, *Zákon a morálka*, *Filozofia a politika*, *Problémy medzinárodného poriadku*.) 12. Sekcia: *Filozofia náboženstva* (*Subjekt a metóda vo filozofii náboženstva*, *Základné problémy vo filozofii náboženstva*, *Filozofia náboženstva so zreteľom na súčasné problémy*.) 13. Sekcia: *Bádanie v dejinách filozofie* (*Predsokratci*, *Platon*, *Aristoteles*, *Augustinus*, *Tomáš Akvinský*, *Kant*, *Leibniz*, *Rosmini*, *Hegel*, *Feuerbach*, *Východná filozofia*, *Rôzne problémy*.)

Náš azda pridlhý prehľad tematického rozvrhu mal za cieľ názorne ukázať koncepciu viedenského kongresu — koncepciu, ktorá okrem maximálnej prezentácie problematiky a beznádejne ťažkého úsilia povedať v krátkom čase niekoľko myšlienok, prináša skôr chaos, dezintegráciu a neprekonateľné ťažkosti dialógu. V skutočnosti — podľa tematiky plenárnych zasadnutí i kolokvií — to bola skôr mozaika niekoľkých medzinárodných filozofických kongresov (axiológov, filozofov jazyka, prírodných filozofov, dejinárov filozofie, filozofických antropológov, filozofov umenia, politiky, práva a pod.) Pritom sa priamo ponúkali témy, ktoré by mohli tvoriť skutočne reálnu osnovu pre aktuálny, prepotrebný filozofický dialóg; napr. „Filozofia a ideológia“ alebo „Marx a súčasná filozofia“. Obe témy sú súčasnej dobe v strede pozornosti ako filozofov západu, tak aj filozofov marxistickej orientácie.

Na kongrese nedošlo ani k očakávanej aktivite a filozofickej iniciatíve marxistických filozofov. Ťažko povedať, do akej miery to spôsobili augustové udalosti u nás. Niektoré referáty naznačovali, že marxizmus prechádza obrodným procesom a že je pripravený na moderný dialóg. Značná časť príspevkov však presvedčovala o opaku; predstavovala marxizmus apologetický, defenzívny a schématický.

Pre celkové hodnotenie viedenského kongresu azda najpriliehavejšie platia tieto Husserlove slová: „Namiesto filozofie ako živej jednoty máme filozofickú literatúru narastajúcu do nekonečna, postrádajúcu však akúkoľvek súvislosť. Namiesto vážneho vyrovnávania medzi vzájomne si odporujúcimi teóriami, ktoré v spore predsa len dávajú najavo svoju vnútornú spolupatričnosť, spoločenstvo základných názorov a neklamnú vieru v pravdivú filozofiu, máme akési zdanlivé referovanie a zdanlivú kritiku, nič iné ako zdanie vážneho spoločného filozofovania, prinášajúceho úžitok oboch stranám. Ničoho tu nebolo tak málo ako vzájomného štúdia s vedomím zodpovednosti, štúdia v duchu vážnej spolupráce a úsilia o objektívne platné výsledky. Objektívne platné — to predsa neznamená nič iné ako výsledky prečistené vzájomnou kritikou a súčasne odporujúce každej kritike! Ale ako by aj bolo možné štúdium a skutočná spolupráca, keď existuje také množstvo filozofov a takmer práve toľko filozofií? Máme síce ešte filozofické kongresy — filozofovia sa schádzajú, bohužiaľ, neschádzajú sa však filozofie. Tým chýba jednotný duchovný priestor, v ktorom by mohli pre seba existovať, vzájomne na seba pôsobiť.“ (E. Husserl, *Karteziánske meditácie*, Praha 1968, str. 10—11.)

Ján Bodnár